

PAUL ÅSTRÖM

PAUL ÅSTRÖM var professor i antikens kultur och samhällsliv vid Göteborgs universitet. Han invaldes i Vitterhetsakademien år 1975 och var dess ledamot i hela 33 år. Sin professorstjänst upprätthöll han nästan lika länge, i 25 år (1969–1994). Han avled den 4 oktober 2008.

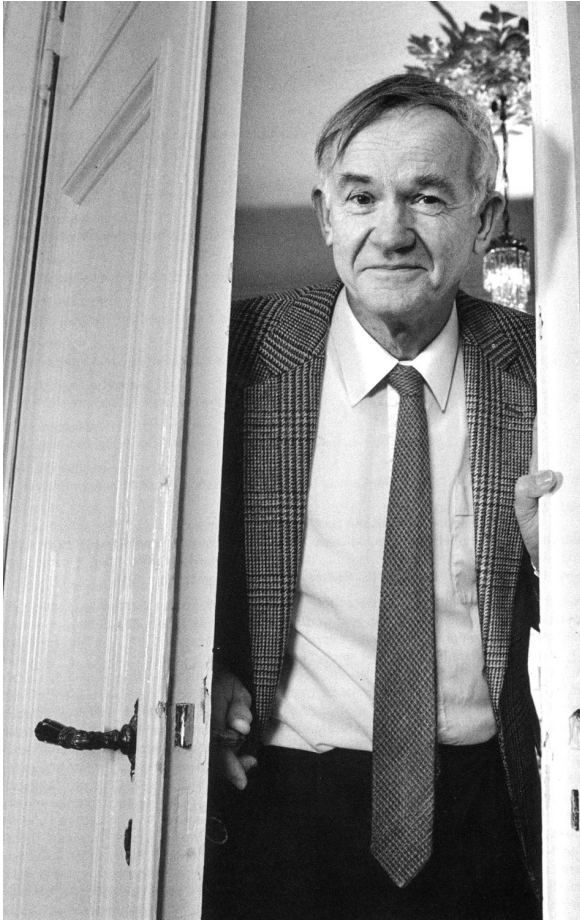
Pauls verksamhet sträckte sig alltså över lång tid. Bakgrunden var en tidig akademisk start. Han disputerade som 28-åring, vid Lunds universitet. Ett halvt sekel senare, i maj 2008, kom han till Lund för att kreeras till jubeldoktor i domkyrkan. Nu var han senior och emeritus, men han var fortfarande fullt aktiv som forskare och som främjare av forskning via sin förlagsverksamhet, och han hade sin vanliga resliga apparition och lätthet i gången. Efter ceremonin i domkyrkan såg jag honom tillsammans med övriga promoverade gå mot universitetshusets trappa för den sedvanliga fotograferingen. Han och jag hade gjort upp att vi därefter skulle ta oss ungefär hundra meter bort till min institution, där jag och mina kollegor skulle höja ett glas för honom. På dessa hundra meter tappade jag bort honom i folkvimlet. När jag hittade honom, var det hans ryggtavla jag såg. Han var femtio meter före mig. Paul förnekade sig inte: han var ständigt på språng, ständigt aktiv, ständigt produktiv. När han på äldre dagar också var sådan, trodde vi nog att

han skulle finnas till för alltid. Hans död bara fyra månader efter Lundabesöket kändes därför som en främmande och osannolik händelse.

Att, som jag här gjort, börja med att ta fasta på Pauls snabbhet och energi, och hans sinne för de exekutiva och resultatnriktade aspekterna av arbete, faller sig naturligt, och det underlättar också insikten om hans livsverk och dess omfattning.

Pauls aktivitet inbegrep om inte hela, så nästan hela, medelhavsarkeologin. Han var fältarkeologiskt aktiv i Grekland, Italien, Turkiet och på Cypern, således på fler håll än de flesta av sina kollegor. Han var i olika perioder chef för två forskningsinstitutioner i utlandet, vid båda de svenska instituten i Athen och Rom. I Sverige stannade han inte vid Lunds universitet, utan hans professorstid utspelade sig i Göteborg. Det han fick ur händer var inte bara egen arkeologisk forskning, utan i hög grad också andras, därigenom att han skapade ett eget förlag för publikationer om medelhavsarkeologi. Här sjösatte han två internationella vetenskapliga serier, den ena och betydelsefullare *Studies in Mediterranean Archaeology (SIMA)*, med till dags dato 135 utgivna volymer, den andra *Journal of Prehistoric Religion (JPR)*, med 21 volymer. Dessutom publicerade han en serie *Pocket-Books*, sammanlagt inte mindre än 175 volymer, på svenska men också på engelska och tyska, de flesta över arkeologiska ämnen.

Paul var alltså verksam som akademisk lärare, som forskare och som förlagsman, en ovanlig kombination inom hans vetenskapsgren, både i Sverige och internationellt. Men inte nog med det. Vid sidan av sina arkeologiska forskningsintressen underhöll han intressen i litteratur, modern såväl som antik. I en särskild serie med titeln *Klassiker* gav han sedan 1991 ut översättningar av antika författares verk genom svenska språkvetare. I dessa böcker är originaltexten på grekiska eller latin tryckt på vänstersidorna och den svenska översättningen på högersidorna. Det är den enda substantiella moderna utgivningen i Sverige av detta slag (21 volymer). Han gav också ut klassiska indiska och fornegyptiska texter på motsvarande sätt (*Documenta mundi*, 5 volymer). I

Pocket-Book-serien möter man vidare, förutom de renodlat arkeologiska publikationerna, modern svensk och övrig europeisk litteratur, i original och/eller översättning till svenska. Serien innehåller även studier i sådan litteratur, särskilt poesi, ibland med Paul själv som författare, t.ex. *Pocket-Books* nr 89 och 91 (1989 och 1992), *Johannes Edfelt och antiken* och *Gunnar Ekelöf och antiken*.

Om vi tänker oss Pauls gigantiska förlagsutgivning som en byggnad, finner vi alltså en bottenvåning i form av vetenskapliga, arkeologiska monografier, de flesta riktade mot förhistoria och östra Medelhavsområdet. Ovanför den finns en märkvärdig överbyggnad med blandade publikationer rörande medelhavsarkeologi och litteratur. Här kan man, sida vid sida, hitta en vetenskaplig studie på engelska av en keramisk vara på bronsålderns Kreta, en utgåva av ett verk av den romerske skalden Ovidius i original och i svensk översättning, memoarer av den svenske antikvetaren och etruskologen Arvid Andréén, dikter av Rilke i svensk tolkning – allt till och med inom ramen för en och samma serie (*Pocket-Books*), i smått halsbrytande blandning. Det var nog inte Pauls avsikt att framträda som halsbrytande, snarare följde han här, om jag tolkar saken rätt, en egen stark vilja att vara i mental rörelse mellan Södern och Norden, forntid och nutid, förutom sin vilja att som fristående redaktör och förlagsman operera efter eget huvud. Utgångspunkt och kärna i utgivningen var Medelhavet, medelhavskultur, antiken.

Och ändå: det som var Paul Åströms absoluta centrum, det virtuella rum där han alltid vistades och ville vistas, det låg i huvudsak i bottenvåningen och det var Cypern: den arkeologiska forskningen om Cypern. Det var också här som vetenskapsmannen Paul både slog igenom, och behöll sin position ända fram till sin död. Paul blev en av de världsledande forskarna i framför allt Cyperns förhistoria, och inom ramen för *Studies in Mediterranean Archaeology* skapade han ett kraftfullt cypriskt forskningsforum i och med att många volymer i serien handlar om Cypern.

Början lades så tidigt som vid Pauls arbete med doktorsavhand-

lingen. Den behandlade Cypern, närmare bestämt den mellersta bronsåldern på ön och dess materiella kultur (1775–1575 f.Kr.). Paul hade inte själv grävt fram det arkeologiska materialet, eftersom han vid den tiden ännu inte inlett sin fältarkeologiska praktik; han hade fått omhänderta det efter den berömda svenska Cypernexpeditionen som pågick 1927–1931. Hans lärare och handledare var denna expeditions ledare, Einar Gjerstad, som var professor vid Lunds universitet alltsedan 1939. I Gjerstads hägn blev Paul en sentida Cypernexpeditionsmedlem, ett ungt skott på expeditionens träd. Det behövdes, för det återstod ännu mycket arbete med expeditionens rika material. Paul kom här att arbeta också med Cyperns sena bronsålder, framför allt den viktiga syntesvolymen härom, som utkom 1972. Det var faktiskt tack vare Paul som publiceringen av expeditionens arbete kunde löpa i hamn, efter årtal av hårt arbete. Hans namn kom vid sidan av Gjerstads att tätt förknippas med publikationen och därmed med vad som är, och kommer att förbli, grundstenen för all internationell forskning om Cyperns tidiga historia (*The Swedish Cyprus Expedition*, inalles 12 volymer, 1934–1972).

År 1959 företog Paul egna grävningar på Cypern (Kalopsidha och Ayios Iakovos). Medan Gjerstad nu hade gått över till att utforska det äldsta Rom, vidareförde eleven Paul den svenska grävningstraditionen på ön. Från 1971 och framöver genomförde han utgrävningar vid orten Hala Sultan Tekke på sydkusten. Här låg under sen bronsålder en stad som deltog i den tidens täta handelstrafik i det östmediterrana området. För Paul var detta nog det bästa fältarkeologiska objekt han kunde råka på, med lämningar både av stadsbebyggelse och gravar, och från en tid av stark ekonomisk blomstring. Utgrävningarna gav rika och viktiga fynd, snabbt publicerade som vanligt (*SIMA*, 12 fasciklar utgivna som vol. 45, Hala Sultan Tekke, 1976–2007).

Ett nytt, tydligt målinriktat arbete för att främja kunskaperna om Cyperns arkeologi och historia igångsattes av Paul på 1960-talet. Han stimulerade Cypernkännarna att ta sig an opublicerat arkeologiskt material från Cypern i museer runt om i världen och studera och publicera

det, och det var naturligtvis sin egen *SIMA*-serie som han öppnade för publikationerna (inalles 29 fasciklar utgivna som vol. 20, *Corpus of Cypriote Antiquities*, 1969–2006). Ibland var det han själv som tillsammans med någon kollega gjorde djupdykningar i museimagasinen. I Antikmuseet i Lund dök han upp i november 2004 för att se över den keramik från Cypern som museet innehöll och som inte tillhörde den svenska expeditionens material. Följande år utkom publikationen. Paul kom, såg och publicerade! I detta ansvarstagande för cypriskt museimaterial seglade Paul under samma flagg, kan man säga, som den andre nestorn inom cyprisk arkeologi, den f.d. riksantikvarien på Cypern, Vassos Karageorghis. Denne man, som för övrigt är utländsk ledamot av vår akademi, har under lång tid arbetat för att främja tillkomsten av specifikt cyperninriktade utställningar på museer världen över som äger cypriskt material. Det senaste exemplet är Medelhavsmuseet här i Stockholm, där en ny cyprisk utställning invigdes för kort tid sedan.

Paul Åström och Vassos Karageorghis stod varandra nära både som kolleger och vänner. Karageorghis var givetvis med vid den ceremoni på Cypern år 2007 när Paul gjordes till kommendör av *The Order of Merit of the Republic* för sitt bidrag till cyprisk arkeologi. Kanske var det så att Karageorghis kände svensken bättre än många av hans svenska kollegor gjorde; den internationella vetenskapskretsen måste för övrigt alltid ha varit den främsta källan till stimulans i arbetet för den mycket internationelle Paul. Men en svensk som bör ha känt Paul mycket väl, och även sett och uppskattat hans egenart, är förstås hans lärare Einar Gjerstad. När man tänker över Pauls verksamhet, dess art och dess tempo, bringas man ofta att tänka på just Gjerstad. I vetenskapssyn och vetenskapligt angreppssätt är det lätt att hitta starka beröringspunkter dem emellan. Likaså i entreprenörsandan, och i den särskilda hängivenhet som fungerar som dess bränsle.

Denna hängivenhet är ett förblivande minne för många som mött Paul. Karageorghis var inne på den när han i en minnestext i cyprisk press skrev att Paul var lojal mot Cypern (*Cyprus Weekly*, October

24–30, 2008). Dessa ord har sedan publiceringen fått en alldeles egen innebörd: Pauls aska blev enligt hans egen vilja strödd i havet utanför kusten intill Hala Sultan Tekke. Med den handlingen markerade Paul själv Cypern inte bara som föremål för en lojalitet utan också som mål för livsresan. Eller, för att välja orden, översatta till svenska, från den cypriske ambassadören, Pavlos Anastasiades, i ett brev till Pauls hustru Elisabet: ”Han [Paul] gjorde så mycket för cyprisk arkeologi och Cypern stod hans hjärta så nära och var så betydelsefullt för honom. Cypern var hans liv, och nu blir Cypern hans eviga viloplats.

Eva Rystedt